א) רוחבו מהו ישיבתו מהו עוביו מהו היקיפו מהו אתיקו: משקל ידי עלי וכו': ת"ר א)משקל ידי ומשקל רגלי עלי רבי יהודה אומר מביא חבית וממלא מים ומכניס י) ביד עד ב) האציל וברגל עד הארכובה ושוקל בשר חמור גידים ועצמות ונותן לתוכה עד שתתמלא ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר 1אשר בשר חמורים בשרם א"ל ר' יוסי היאך אפשר לכוין בשר כנגד בשר גידים כנגד גידים עצמות כנגד עצמות א"ל ב ר' יהודה אומדין א"ל ר' יוסי עד שאומדין ג) ימודו את היד ור' יהודה כמה דאפשר עבדינן ביד עד ד) האציל ורמינהו ה) ג קידוש ידים ורגלים במקדש עד הפרק דאורייתא עד הפרק בנדרים ו)הלך אחר לשון בני אדם ודאורייתא עד הפרק והא גבי תפילין דכתיב 2ידך ז)ותנא דבי מנשה דידך זו קיבורית דאורייתא קיבורית כולה בנדרים הלך אחר לשון בני אדם וקידוש ידים ורגלים במקדש הילכתא גמירי לה ברגל עד הארכובה ורמינהו ח)רגלים הפרט לבעלי קבין ו) בנדרים הלך אחר לשון בני אדם ודאורייתא פרט לבעלי קבין והא גבי חליצה דכתיב 3רגלו ו) ותנא ט)חלצה מן הארכובה ולמטה חליצתה כשרה שאני התם דאמר קרא מעל רגלו אי הכי למעלה מהארכובה נמי מעל ולא מעל דמעל אמר רב פפא ש"מ האי איסתוירא עד ארעא נחית דאי סלקא דעתך מיפסק פסיק הוה ליה איסתוירא מעל ושקא מעל דמעל רב אשי אמר אפילו תימא מיפסק פסיק כל דבהדי כרעא ככרעא דמי: **מתני'** ידמי ידי עלי שמין אותו כמה הוא שוה ביד ח) ובלא יד *זה חומר בנדרים מבערכין: **גמ'** היכי שיימינן ליה אמר רבא אומדין אותו ט) אומד של נזקין א"ל אביי מי דמי התם גברא זילא הוא הכא גברא שביח הוא י) כאמר אביי אומדין כמה אדם רוצה ליתן בעבד העושה מלאכה בידו אחת לעושה בשתי ידיו ידו אחת מאי ניהו ואידך פסיקא היינו הך אלא ידו מוכתבת לרבו ראשון בעי רבא אמדוהו אומד של נזקין ואמר דמי עלי מהו מי אמר הא אמדוהו חדא זימנא או דילמא שאני אומדנא דבי עשרה מאומדנא דבי תלתא אם תמצא לומר שאני אומדנא דבי עשרה מאומדנא דבי תלתא אמר דמי עלי ואמדוהו וחזר ואמר דמי עלי מהו הכא ודאי א) אמדוהו בי עשרה או דילמא שבח ביני וביני יא) אמר דמי עלי ולא אמדוהו וחזר ואמר דמי עלי מהו הכא ודאי
בחד

רחבי. עלי מהו מי הוי משמע שרביט רוחב דוגמתי או הוי משמע שרביט ארוך כמדת רחבי: **היקיפי מהו.** מי יהיב שרביט נכפף וארוך כמדת היקפו או דילמא שרביט עב כהקיפו בעי למיתב. תיקו: **אציל.** מרפק: **עד הארכובה.** ומכאן ולמעלה לא הוי רגל אלא ירך: **עד הפרק.** מקום חיבור הכף והזרוע. אלמא יד לא הוי אלא עד הפרק דהא יד כתיב בקרא ס): **לשון בני אדם.** קרוי יד עד האציל: **קיבורית.** ברדו"ן בלע"ז נגובה הזרוע רחוק מן האציל מעט: **רגלים.** שלש רגלים בשנה ע): **פרט לבעלי קבין.** מי שנחתך רגלו בפרק ראשון סמוך לשוקו וחוקק קב מקבל כתיתין ונותן שוקו לתוכה וקורין אשקנצ"א שפטור מן הראיה דאין לו רגל. אלמא לא מיקרי רגל אלא עד פרק א' שקורין קביל"א: **חלצה.** למי שנחתך יב) רגל ונשתייר בו קצת מן הארכובה ולמטה חליצתה כשירה. אלמא עד הארכובה הוי רגל ולימייב בראיה: **מעל רגלו.** משמע מה שעל רגלו דהיינו שוק עד הארכובה: **ש"מ.** מדלא חשיב שוק עד הארכובה מעל דמעל: **האי איסתוירא.** קביל"א עד ארעא נחית שאין בה אלא פרק עליון המחברה עם השוק אבל למטה אין בה פרק אלא מעלם כף הרגל הוא דאי ס"ד למטה נמי פסיק הוה ליה איסתוירא כו': **מתני' זה חומר בנדרים מבערכין.** דאילו אמר בערכין ערך ידי עלי ערך רגלי עלי לא אמר כלום אלא א"כ אמר בדבר שהנשמה תלויה בה: **גמ' אומד של נזקין.** כמו שאומדין אדם שקיטע לו חבירו ידו שמין אותו כעבד הנמכר בשוק כמה היה יפה קודם לכן וכמה הוא יפה עכשיו: **התם גברא זילא הוא.** שכבר נקטעה ידו ואפי' תחילת דמיו שאומדין עתה כמה היה יפה קודם לכן אין נישומין אלא בזול שהרי רואין אותו מזולזל: **הכא גברא שביחא הוא.** ששתי ידיו שלימות וצריך לשום כמה הוא יפה עכשיו שיקדיש דמיו וכמה הוא יפה אם יחתכו ידיו: **ידו אחת מאי ניהו ואידך פסיקא.** כלומר למה הוא עושה מלאכה בידו אחת שהאחרת קטועה היינו אומד של נזקין: **ידו מוכתבת לרבו ראשון.** שלא יעשה בה מלאכה לרבו שני דהשתא שיימינן כגברא שביחא: **אמדוהו אומד של נזקין.** שחבל בו חבירו ואמדוהו כמה היה יפה וכמה הוא יפה: **ואמרי) דמי עלי.** ולא אמר ערכי עלי מיבעי תו למישיימיה או לא: **אומדנא דבי עשרה.** שהאומר דמי עלי נישום בעשרה כדתנן פ"ק דסנהדרין (דף ב.) הקרקעות תשעה וכהן ואדם כיוצא בהן והאומד של נזקין בשלשה כדתנן גזילות וחבלות בשלשה:
בחד

ושוקל בשר חמור גידים ועצמות ונותן לתוכה עד שתתמלא. ותימה לר' אלחנן כיון דשקל ככר בשר חמור כנגד משקל ידו אמאי נותן עוד בשר חמור בחבית והיה נראה לו דה"פ דשוקל בשר גידין יד) חמור כשנותן בשר לתוך המים עד שתתמלא ונותן קודם לתוך המים הבשר עד שתתמלא החבית ואח"כ שוקל כנגד ידו ואני מצאתי בשם ר"י דוקא נקט שוקל מעיקרא ואח"כ מכניס אבל מכניס מעיקרא לא לפי שהמים נבלעים בבשר ומכבידים אותו יותר מדאי טו) מיד האדם שחי נושא עצמו וחייא קליל ממיתא ודוחק הוא לומר שסוקלין בשר חמור כנגד היד טז)אם הוא נחתך ששוקל יותר משהיה מחובר לגוף לגמרי: **רגלים** פרט לבעלי קבין. הקשה רבינו אלחנן היכי משמע מהכא דרגל קרי עד האיסתוירא ודילמא היינו טעמא שאינו יכול ליסען עליו ואפי' קרית נמי רגל עד הארכובה וכי טו) קא ממעטינן נמי בחגיגה פ"ק (דף ג. ושם) חיגר וסומא מפני שאינו יכול לילך וליסען בלי מקל ומיירי להתם בחגיגה איכא שני דרשות מרגלים למעט דרים חיגר וסומא מטעם שאינן יכולין לילך וליסען בלא שום דבר אע"פ שיש להם יז) רגל וכהדא דרים רגלים פרט לבעלי קבין מטעם שאין לו רגל ל): **חלצה.** יח) שנחתכה הרגל ונשתייר מעט מן הארכובה ולמטה חליצתה כשירה ל' רש"י. ולא נהירא שהרי ביבמות (דף קג. ושם) אמר דאפי' חלצה למי ט)שנהפכה רגלו חליצתה פסולה לכך צריך לפרש דמיירי הכא מקשרי הרצועות של המנעל שאם קשרן מהארכובה ולמטה כשרה דהוי שפיר ותלוה נעלו מעל רגלו אבל אם קשרן למעלה חליצתו פסולה דאין זה מעל רגלו: **התם** גברא זילא הוא. פירש"י שכבר נקטעה ידו ואפי' תחילת דמיו שאומדין יט) ט)[עתה כמה היה יפה] קודם לכן אין שמין אלא בזול שהרי רואין אותו מזולזל כ) וקשה לר"י על פירוש זה מאי שנא מעודרים) הא לרחמנא אמר בנודר ע) (שמות כא) ונתן פדיון נפשו שיש לו ליתן כל דמיו ה"נ גבי נזקין שאמר הכתוב לשום כל דמיו משלם ועוד קשה מאי היא דאמר לקמן ואידך פסיקא היינו הך פי' ששמין יד העבד כמי שאין לו אלא יד אחת והאחרת נפסקת היינו הך לאומד של נזקין אדרבה לאו היינו של נזקין דהא נזקין שיימינן פחות מכדי שויו כא) של חיים שהרי כשנקטעה ידו הוא נמאס אבל הכא גבי עבד אע"ג דידו אחת נפסקה מ"מ אמלאכת ידו אחת אנו שמין משלם וגברא שביח הוא ונראה לר"י דהכי פי' אמר לו אביי מי דמי התם גברא זילא הוא גבי נזקין שהרי כשנקטעה ידו הוא נמאס יותר משהיה לו יד ונקשר ולפיכך יש לו לשום לפי הזלזול אבל הכא גבי נודר גברא שביח הוא שהרי שתי ידיו שלימות הילכך שמין אותו פחות משוויו ושמין אותו כמו שהיתה ידו מוכתב פ)למלכות (אחר): **או** דילמא שאני אומד דבי עשרה. כדתניא בפ"ק דסנהדרין (דף טו. ושם) הקרקעות כו' ל) וכהן ואדם כיוצא בהן משום דעשרה כהנים כתיבי בפרשה כדפירש"י והקשה רבינו אלחנן אמאי אין צריך יותר מעשרה והא בית דין שקול הוא וכל מלתא דתלויה בסברא צריך הכרע והכי נמי קרי ליה בית דין ואין ב"ד שקול מוסיפין עליהן עוד אחד ויהא י"א שבכל בתי דינין של ממון ודיני נפשות אמר אין ב"ד שקול מוסיפין עליהן עוד אחד בפ"ק דסנהדרין (דף ג:) [וע"ע תוס' מגילה כ"ג: ד"ה עשרה]:
אמדוהו

עין משפט נר מצוה

ד א מיי' פ"ב מהל' ערכין הל"ח:
ה ב מיי' שם הלכה ה':
ו ג מיי' פ"ו מהל' ביאת המקדש הל"ד ועי' בכ"מ טוש"ע או"ח סי' קסא סעיף א:
ז ד מיי' פ"ד מהל' תפילין הל"ב טוש"ע או"ח סי' כז סעי' א:
ח ה מיי' פ"ב מהל' חגיגה הלכה א:
ט ו מיי' פ"ד מהל' יבום וחליצה הלכ"ו טוש"ע אה"ע סימן קסט סעי' לה:
י ז מיי' פ"ב מהל' ערכין הלכה ב:

◆

לעזי רש"י

ברדו"ן. חלק הבשרני של הזרוע.
אשקנצ"א [אישקצ"א]. קב (של נכה-רגל).
קיביל"א. קרסול.

◆

מוסף רש"י

קיבורית. אגר אמתאי פנאוים ובלע"ז רנדיין (ערובין צה:). רגלים. שלש רגלים תחוג (יבמות קג.). פרט לבעלי קבין. כשחתכו רגליהם נתנו קב קטן בסוף שוקו ויותנין בו מוכין וסומך סוף שוקו עליו (חגיגה ג.) שפטורין מן הראיה, אלמא שוק לאו רגל הוא (יבמות שם). מעל רגלו. משמע מדבר שהוא על רגלו, מדלא כתיב ותלצה נעלו מרגלו (שם). ש"מ. ממתני' דקא מכשר מן הארכובה ולמטה, האי איסתוירא. קביל"א המפסקת בין שוק לרגל, עד ארעא נחית. ואין עוד פרק אחר למטה הימנה נפסק (שם). כל דבהדי כרעא. השוה ועומד למול כף הרגל, לאו מעל הוא וכרעא דמי (שם).

◆

שיטה מקובצת

א) רוחבי מהו ישיבתי מהו היקיפי מהו: ב) עד האציל אות א' נמחק: ג) שאומדין בשר גידין ועצמות ימודו: ד) האציל אות א' נמחק: ה) קידוש ידים ורגלים במקדש עד הפרק מכאן קשה לפי' הר"ר אפרים בפרק כל הבשר לחולין עד הפרק והו מקום חיבור אצבעות לפיסת היד לתרומה עד הפרק והו מקום חיבור היד והקנה לקידוש ידים ורגלים עד הפרק והו מקום חיבור הקנה והזרוע א"כ מאי פריך הכא דא ודא אחת היא אבל לפי' רש"י ניחא לחולין עד הפרק והו קשר אמצעי של האצבעות לתרומה עד הפרק היינו מקום חיבור אצבעות [לפיסת היד] לקידוש ידים ורגלים עד הפרק היינו חיבור היד לקנה והשתא פריך שפיר הכא. תוס': ו) קבין דאורייתא פרט לבעלי קבין בנדרים: ז) רגלו והוא חלצה: ח) שוה ביד וכמה הוא שוה בלא: ט) אומד של נזקין גליון תימה דמשמע הכא דבהקדש שמין היד אגב הגוף כמו בנזיקין וקשה דדא דשמין בנזיקין היד אגב הגוף היינו טעמא משום דכתיב בנזיקין ובער בשדה אחר מלמד ששמין בית סאה באותה שדה [וכדאיתא בב"ק נח ע"ב] ובריש פרק שור שנגח דף מו ע"א פרמי להו להדדי קיטע יד עבדו של חבירו א) ומזיק יד העבדו דקאמר התם אמר רבה אין שמין פרה בפני עצמו ולולד בפני עצמו אלא שמין הולד אגב הפרה וכו' וכן אתה מוצא במזיק שדה של חבירו ובבבא מציעא בפ' השואל דף צט ע"ב משמע דגבי הקדש אין דין שומת בית סאה באותה שדה דקאמר התם אמר שמואל האי מאן דגזל ב) וכו' מתקיף לה רב ביבי בר אביי כו' אמר רב הונא בריה דרב יהושע שמין בית סאה באותה שדה תנן אלמא דבהקדש לא שייך דין שומת בית סאה באותה שדה ולהכי משלם חמשין ונראה לי דודאי דבר הצריך שומא מרמינן הקדש להדיוט אבל דבר שאין צריך שומא אינו אלא יפוי כח של הקדש דמצרכינן ליה לשלם דמים יפים ובהדיוט מקילינן בתשלומין ומייתי סעד לדבר משומת בית סאה אע"פ שאינו דומה לו. הרא"ש ז"ל: י) הוא אלא אמר: יא) וביני ס"א ואת"ל שבח ביני וביני אמר: יב) שנחתך הרגל ונשתייר: יג) ואמר את"כ דמי: יד) גידין ועצמות כשנתן תיבת חמור נמחק: טו) מדאי. גליון ואע"פ שבשר שנחתך מבעלי חיים הן יותר כבד ממשקל ידיו המחוברים לגופו בתר דעת (הנותן) [הנודר] אזלינן וכיוונתו לפי מה שיכול לשקול את ידו וא"א לשקלה בע"א. הרא"ש ז"ל: טז) וכי היכי דקא: יז) רגל מן הארכובה כו': יח) חלצה למי שנחתך רגלו ונשתייר אות ה' ותיבת הרגל נמחק: יט) שאומדין אותו עתה כמה היה שוה קודם לכן: כ) מזולזל. גליון וקשה דא"כ הודעת כח נזיקין דאינו משלם לו כל דמיו ועוד קשה וכו' הרא"ש ז"ל: כא) תיבות של חיים נמחק:

א) אולי צ"ל למזיק שדה של חבירו. ב) צ"ל להדיוט משלם כ' וכו' מה"א להקדש משלם חמשים וכו'.

מסורת הש"ס

א) [תוספתא פ"ג ה"כ], ב) [נתוס' ידו לתוכה], ג) תוספתא דידים רפ"ב ע"ש [חולין קו.], ד) [נדרים ל: וש"נ], ה) מנחות לו. ערובין לה:, ו) חגיגה ג. ד. יבמות קג. [כל הפנין], ז) [יבמות קג.], ח) [נ"ל אלא אמר אפיין], ט) [שמות ל], י) [שם כח], כ) נ"א הייני דמשערים כאילו היד נחתך שסוקל יותר וכו' ל"ק, ל) [וע' תוס' חגיגה ג. ד"ה מפעמים ותוס' יבמות קג. ד"ה פרט ותוס' בכורות ו: ד"ה רוטב], מ) וע"ש ביבמות דף קג ע"א דרש"י אזיל לשיטתו ל"ק, נ) ל"ק, ס) [וי"נ: מכופר, או: מנונח], ע) [וי"נ: ככופר, או: כנונח], פ) [נ"ל למלאכת], צ) [בסנהדרין שם: השפטה].

◆

תורה אור השלם

1. וַתַּעְגְּבָה עַל פִּלַגְשֵׁיהֶם אֲשֶׁר בְּשַׂר חֲמוֹרִים בְּשָׂרָם וְזִרְמַת סוּסִים זִרְמָתָם:
יחזקאל כג כ

2. וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל יָדְךָ וּלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת יְיָ בְּפִיךָ כִּי בְּיָד חֲזָקָה הוֹצִאֲךָ יְיָ מִמִּצְרָיִם:
שמות יג ט

3. וְנִגְּשָׁה יְבִמְתּוֹ אֵלָיו לְעֵינֵי הַזְּקֵנִים וְחָלְצָה נַעֲלוֹ מֵעַל רַגְלוֹ וְיָרְקָה בְּפָנָיו וְעָנְתָה וְאָמְרָה כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו:
דברים כה ט

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' הכא ודאי הא אמדוהו:

◆

גליון הש"ס

מתני' זה חומר. עי' זבחים דף לד ע"ב תוס' ד"ה אלא:

◆

רבינו גרשום

[עד האציל. היינו מרפיקו]: זכר לדבר. שנמשל בשר חמור לבשר אדם [ולפיכך אומדין בבשר חמור]: כמה דאפשר. לשעורי במים ובאומד משערינן: וביד עד האציל. למימרא דעד האציל קרי [יד]: עד הפרק. [עד מקום] שכלה פיסת יד: בנדרים הלך אחר לשון בני אדם. ועד האציל קורין בני אדם יד: זו קיבורית. שקורין שוריין אלמא דעד התם קרי יד מדאורייתא: בנדרים הלך אחר לשון בני אדם. ועד האציל קורין יד היינו למעלה מקיבורית: א) ועד הפרק הלכתא גמירי לה: [רכובה. ייגויל בלע"ז]: רגלים פרט לבעלי קבין. מה שכתוב שלש רגלים לומר שמי שיש לו רגלים יעלה לרגל פרט למי שיש לו רגל של עץ והיינו קבין שחוקק כעין קב ומניח שוקו בו ואמאי פטור הא עדיין נשאר לו רגל עד הארכובה לו דעד התם קרי [אינשי רגל]: [מן הארכובה חליצתה כשרה אלמא דעד הארכובה איקרי רגל מן התורה]: מעל רגלו. של מעלה מרגלו יכולה להלוך: [איסתוורא. שקורין קאבילא]: עד ארעא נחית. ואין בו פיסוק עד סוף העקב: ושוק מעל דמעל. שוק הוא עצם שמגיע עד הארכובה: [זה חומר בנדרים מבערכין. שבערכין אם אמר ערך ידי עלי לא אמר כלום: יתנו יורשין. שהערך הוא קצוב בתורה]: אומד של נזיקין. [שאומרים כמה רוצה אדם ליתן יותר בעבד שיש לו יד יותר מעבד שאין לו אלא יד אחת כמו שאומרים בנזיקין]. כדתנן נוק כיצד קיטע את ידו רואים אותו כאילו הוא [עבד] נמכר כמה היה יפה וכמה הוא יפה: התם. בנזיקין: גברא זילא. שקטועה ידו הילכך שיימינן ליה [כגברא] זילא ששמין אותו בעבד קטוע שכיון שקטוע הוא מזולזל הוא ופוחתין דמיו: הכא. באומר דמי ידי [עלין]: גברא שביחא הוא. אדם שלם הוא שאם ישומו אותו [עכשיו] כמה הוא שוה שלם וכמה הוא שוה קטוע יעלו דמיו הרבה עכשיו כשעדיין הוא שלם אבל אם ישומו אותו כאדם קיטוע שהוא מזולזל כמה הוא שוה עכשיו וכמה הוא שוה קודם לכן יפחתו דמיו של זה יותר ממה שאם ישומו אותו בעצמו שהוא שלם ונמצא הקדש מפסיד: אלא אמר אביי אומדין. אותו כאיש שלם ככה אדם רוצה כו': עושה מלאכה בידו אחת מאי ניהו אילימא דאידך [ידו] פסוקה. קטועה היינו הך דאמרי ברישא אומד של נזיקין: [אלא אידך] ידו מוכתבת לרבו ראשון. שמשמכרו רבו ראשון שייר לעצמו ידו אחת שיעשה מלאכה וכו בה ועבד שלם הוא: [אמדוהו אומד של נזיקין. כגון שהזיק ושמוהו: ואמר דמי עלי מהו. מי צריך לאומדו עוד או אינו צריך: שאני אומדנא דבי עשרה. דבערכין צריך עשרה בני אדם לאומדו דעשרה כהנים כתובים בפרשה ואומד של נזיקין בגי בתי דינין סגיא: או דילמא] שבח בעי ביני. [שוב] משנאמד בראשונה וצריך לשומו עוד:

א) נראה דצ"ל והא דקידוש ידים ורגלים הוא עד הפרק הילכתא וכו'. ב) נראה דצריך לגיין בנדרים הלך אחר לשון בני אדם ועד התם קרי אינשי רגל.